

Α] ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το δίκαιο δεν είναι απλώς και μόνο η εκδήλωση της θελήσεως της κρατικής εξουσίας, αλλά δημιουργήμα ευρύτερων συνθηκών μέσα στις οποίες εκτυλίσσεται η ανθρώπινη ζωή . Η εξέλιξη των νομισματικών και εμπορικών συναλλαγών, η ανάπτυξη της τεχνολογίας και της βιομηχανίας και η δημιουργία νέων τρόπων παραγωγής που είχαν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση της σύγχρονης βιομηχανικής κοινωνίας, υπήρξαν ταυτόχρονα βασικοί παράγοντες της εξέλιξης του δικαίου και συνεπώς της διαμόρφωσης της σύγχρονης εννόμου τάξεως που τη χαρακτηρίζει από τη μια μεριά η «δημοσιοποίηση» ή ο εξανθρωπισμός του ιδιωτικού δικαίου και από την άλλη η «ιδιωτικοποίηση» ή ο εξανθρωπισμός του δημοσίου δικαίου .

Η εξέλιξη αυτή του δικαίου δεν είναι τίποτα άλλο παρά η επέκταση της αρχής του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας στο ιδιωτικό και στο δημόσιο δίκαιο. Η ανθρώπινη αξία ανάγεται σε ανώτατη δικαιοπολιτική αρχή. Αποτελεί το ύψιστο αγαθό και η κατευθυντήρια αρχή του κοινωνικού ανθρωπισμού που διαπνέει το σύνταγμά μας. Η ανθρώπινη αξία αποτελεί, επομένως, τη βάση της εννόμου τάξεως, τον σκοπό κάθε νομικού κανόνα και περιλαμβάνεται στο ανώτατο πλαίσιο κανόνων του δικαϊκού μας συστήματος, το Σύνταγμα. Στο άρθρο 2 παρ. 1 του ελληνικού συντάγματος αναφέρεται ότι, «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας». Οποιαδήποτε ανθρώπινη δραστηριότητα, ανεξάρτητα από το αν αναλαμβάνεται από το κράτος ή από τα άτομα, οφείλει να υπηρετεί αυτήν την επιταγή. Κατ' αυτόν τον τρόπο η σύγχρονη έννομη τάξη ενοποιήθηκε βασιζόμενη στην αλληλεξάρτηση που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας και στην σύνθεση των εννοιών «γενικό και ατομικό συμφέρον» . Σήμερα, το ιδιωτικό και το δημόσιο δίκαιο έχουν ενωθεί κάτω από την έννοια κοινωνικό κράτος, του οποίου κατευθυντήριος σκοπός είναι η εξασφάλιση και η ανάπτυξη της ανθρώπινης αξίας. Τα θεμελιώδη δικαιώματα της ελληνικής έννομης τάξεως, που κατοχυρώνονται μέσα από το συνταγματικό κείμενο, αποτελούν εξειδίκευση της ανθρώπινης αξίας. Εφόσον η ανθρώπινη αξία είναι απαραβίαστη, απαραβίαστα είναι και τα συνταγματικά δικαιώματα που την εξειδικεύουν. Στην παρούσα μελέτη θα ασχοληθούμε με μια βασική έκφραση του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξίας, το απαραβίαστο του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου. Θα δούμε την έννοια της αρχής αυτής, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 9 παρ.1 εδ.β' του συντάγματος, αλλά και τη σημασία της, που έχει πάρει μια άλλη διάσταση, σήμερα, μέσα από τις ιδιαίτερες συνθήκες του πολιτισμού μας. Θα αναλύσουμε τα στοιχεία που απαρτίζουν το θεμελιώδες αυτό δικαίωμα και θα εντοπίσουμε τους περιορισμούς του, που πηγάζουν από την σύγχρονη κοινωνία, στην οποία ζούμε.

Β] Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΒΙΟΥ

Αν ανατρέξουμε στις αρχαϊκές κοινότητες, θα διαπιστώσουμε, ότι η ιδιωτική ζωή και η σφαίρα του απορρήτου των ατόμων ήταν πολύ περιορισμένες. Η συμπεριφορά της ανθρώπινης μονάδας εμφανίζεται αλλοτριωμένη υπέρ της ομάδας. Το άτομο αναπτύσσεται ως αδιάσπαστο μέλος ενός όλου. Η ομαδική συνείδηση προηγήθηκε της συνειδήσεως του εγώ .

Στην Αρχαία Ελλάδα, «το άτομο ήταν απορροφημένο από την κοινωνία και ακολουθούσε πιστά τις τάσεις της», αναφέρει ο γνωστός γάλλος κοινωνιολόγος Emile Durkheim . Μελετώντας τους αρχαίους μας συγγραφείς, αντιλαμβανόμαστε, ότι τα δικαιώματα που διέθετε ο πολίτης στην αρχαία πόλη, δεν μπορούν να αποκαλεσθούν δικαιώματα του ανθρώπου. Και αυτό, γιατί η έννοια άνθρωπος, υπό τη σημερινή

αντίληψη, δεν υπήρχε στην ελληνική αρχαιότητα. Ο Hegel εξάλλου, επισημαίνει ότι «για το άτομο, το ουσιώδες ήταν τότε η υπόσταση του δικαίου, η πολιτική, το ενικό συμφέρον. Οι Έλληνες δεν είχαν συνείδηση της ατομικότητάς τους. Η πατρίδα ήταν μια ανάγκη έξω από την οποία δεν μπορούσαν να ζήσουν». Τα χρόνια εκείνα η αντίληψη της ελευθερίας ήταν συλλογική. Ακόμα και όταν στη διδασκαλία των σοφιστών, το άτομο εμφανίζεται να διαθέτει μια απαρχή υποκειμενικότητας, αυτή δεν έχει δικαϊκή αλλά ηθική διάσταση. Και ο Πλάτων, αν και κύριος αντίπαλος των σοφιστών αρνείται στην Πολιτεία του, εκφάνσεις της προσωπικότητας που σήμερα θεωρούνται αυτονόητες, όπως η εξουσία του ανθρώπου πάνω στο σώμα του, το δικαίωμα επιλογής συντρόφου. Επίσης, καταλύει την οικογένεια και τον οικογενειακό βίο αφαιρώντας τα παιδιά από την γονική επιμέλεια και αναθέτοντάς την στην Πολιτεία .

Όπως τα λοιπά μέλη μιας αρχαϊκής κοινότητας μπορούσαν να παρακολουθούν και να πληροφορηθούν τις πολιτικές πεποιθήσεις ενός ατόμου, τα φυσικά ή πνευματικά του μειονεκτήματα, την κατάσταση της υγείας του, την οικογενειακή και την ερωτική του ζωή και γενικά, όλα τα μυστικά του προσώπου του, το ίδιο συμβαίνει σε μεγάλο βαθμό ακόμα και σήμερα, στις μικρές γεωργικές και μικροαστικές κοινωνίες . Και ενώ οι επικρατούσες στις πόλεις συνθήκες επιτρέπουν στο άτομο να θωρακισθεί απέναντι στην περιέργεια των άλλων, να διαφυλάσσει για τον εαυτό του τα μυστικά της προσωπικής του ζωής και να εξασφαλίζει την επιθυμητή μόνωση και ψυχική και πνευματική ηρεμία, ωστόσο η πρόοδος των θετικών επιστημών και της τεχνολογίας άλλαξαν δραματικά το τοπίο .

Ακόμα και σε μια φιλελεύθερη δημοκρατική πολιτεία, ακόμα και σε ένα κράτος κοινωνικού ανθρωπισμού, η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ανθρώπου κινδυνεύουν από τρεις κυρίως πλευρές : α) από τον περιορισμό του ανθρώπου σε μικρές κατοικίες, που δυσχεραίνουν την διατήρηση ιδιωτικής σφαίρας, έναντι των συγκατοίκων όσο και των γειτόνων, β) από την διαρκώς αυξανόμενη τεχνολογική δυνατότητα διεισδύσεως στην ιδιωτική σφαίρα τρίτων, χωρίς την θέληση ή καν τη γνώση τους και γ) από την καταχρηστική χρησιμοποίηση των πληροφοριών, που συσσωρεύονται στα διάφορα συστήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών . Οι κίνδυνοι αυτοί, που αποβλέπουν στην εκμηδένιση της πνευματικής και ηθικής οντότητας του ανθρώπου, ώθησαν τον σύγχρονο νομοθέτη να θεσπίσει νέες διατάξεις, που, αφενός προστατεύουν το ευρύ δικαίωμα του απαραβίαστου του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου και αφετέρου το κατοχυρώνουν εξειδικεύοντάς το σε άλλα θεμελιώδη συνταγματικά δικαιώματα .

Γ] ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΒΙΟΣ

Το σύνταγμα κατοχυρώνει το απαραβίαστο του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου . Επίσης η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) στο άρθρο 8 παρ.1 αναφέρει ότι «παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του». Το δικαίωμα αυτό ανήκει στα δικαιώματα ιδιωτικής σφαίρας τα οποία προστατεύουν την ιδιωτική ζωή του ανθρώπου, στο σύνολό της, εννοώντας, τόσο, α) την ατομική και κατ' επέκταση την οικογενειακή του ζωή, όσο, β) τον άμεσο βιοτικό του χώρο (κατοικία) και την επικοινωνία με τους συνανθρώπους του . Ως «ιδιωτική και οικογενειακή ζωή» κατά την έννοια του άρ. 9 παρ.1 εδ. β' Σ. θα μπορούσε να θεωρηθεί μια γενικά παραδεκτή, σύμφωνα με τις επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις, σφαίρα του απορρήτου του ατόμου, όπως, π.χ. η ερωτική του ζωή, σωματικά ελαττώματα ή προβλήματα της υγείας του, ενδοοικογενειακές έριδες κλπ . Για να αποσαφηνίσουμε,

όμως, καλύτερα τις έννοιες αυτές, χρήσιμο θα ήταν να δούμε πρώτα την έννοια του ιδιωτικού βίου, που είναι πιο ευρεία και καλύπτει την ζωή του ανθρώπου σε κάθε χρονική στιγμή και υπό οποιοσδήποτε συνθήκες και στη συνέχεια, την έννοια του οικογενειακού βίου, που καλύπτει ορισμένες πτυχές της ζωής ενός ατόμου .

1. Η έννοια του ιδιωτικού βίου:

Ο πρώτος ορισμός του ιδιωτικού βίου δόθηκε πριν 100, περίπου, χρόνια από τον αμερικανό δικαστή Thomas Cooley, ο οποίος τόνισε ότι κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα σε μια πλήρη ασυλία (εξασφάλιση του απροσβλήτου του προσώπου του), δηλαδή, το δικαίωμα να μην ενοχλείται από τους άλλους και να αφήνεται μόνος στην ηρεμία του, (a right of complete immunity : to be let alone). Το δικαίωμα αυτό καλείται, από πολλούς συγγραφείς, «δικαίωμα στην μόνωση» (droit à la solitude) ή «στην αυτοσυγκέντρωση» . Επίσης, υπάρχει και ο ορισμός που υποβλήθηκε το 1967 από την βρετανική αντιπροσωπεία, στη συνέλευση των Βορείων κρατών, για το δικαίωμα του ιδιωτικού βίου. Κατά τον ορισμό αυτό «ο ιδιωτικός βίος (privacy) είναι η περιοχή εκείνη της ζωής του ανθρώπου, στην οποία, σε κάθε δεδομένη περίπτωση, ένας λογικός άνθρωπος (reasonable man), με επίγνωση των θεμιτών αναγκών της κοινότητας, θα θεωρούσε άδικο να εισβάλλει» .

Πολλοί άλλοι συγγραφείς, όπως ο Hubmann και ο Schumacher προτείνουν έναν θετικό ορισμό που τονίζει το θετικό περιεχόμενο του ιδιωτικού βίου, άλλοι πάλι επιχειρούν έναν αρνητικό ορισμό περιγράφοντας, δηλαδή, τι δεν ανήκει στο χώρο του ιδιωτικού βίου και άλλοι, τέλος, προτιμούν να παραθέσουν, απλώς, μια περιπτωσιολογική απαρίθμηση των θεμάτων που ανήκουν στον ιδιωτικό βίο. Εμείς μπορούμε να αποσαφηνίσουμε την έννοια του ιδιωτικού βίου βλέποντάς την από όλες τις πλευρές της. Χρήσιμο είναι, λοιπόν, να δούμε α) την ιδιωτική ζωή ως στοιχείο εκδηλώσεως της προσωπικότητας, β) την ιδιωτική ζωή σε αντιπαράθεση με τη δημόσια ζωή, γ) το κοινωνικό στοιχείο της ιδιωτικής ζωής και δ) τη σφαίρα του απορρήτου.

α) Η ιδιωτική ζωή ως στοιχείο εκδηλώσεως της προσωπικότητας:

Ο άνθρωπος μπορεί να είναι «ζώον κοινωνικόν», αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι μετατρέπεται σε ένα απλό και ασήμαντο στοιχείο της κοινωνίας, χωρίς καμιά διακεκριμένη δράση . Ο κάθε άνθρωπος έχει την δική του ατομικότητα, την δική του σκέψη, δράση, νοητική και βουλευτική αυθυπαρξία και πράττει για να άρει κάθε εμπόδιο που τυχόν υπάρχει ενάντια στην ελεύθερη διάπλαση της ατομικότητάς του . Αυτή η πλευρά της ανθρώπινης φύσης είναι η προσωπικότητα του κάθε ατόμου. Η έννοια της προσωπικότητας είναι, βέβαια, αφηρημένη, αλλά, οριοθετείται με τις ανθρώπινες εκδηλώσεις, με την ανθρώπινη δράση. Καθώς οι εκδηλώσεις αυτές μπορεί να ανήκουν στον ιδιωτικό βίο, αυτός αποτελεί μέρος του δικαιώματος αναπτύξεως της προσωπικότητας.

Ο Alfred Adler διατυπώνει τον ορισμό της προσωπικότητας ως «έναν εξειδικευμένο τρόπο ζωής». Ο Kant αναφέρει ότι «η προσωπικότητα, δηλαδή, η ελευθερία και η ανεξαρτησία από τον μηχανισμό της όλης φύσης μπορεί να είναι υποκείμενο ειδικών νόμων, δηλαδή, καθαρών πρακτικών νόμων δοσμένων από το δικό του το λογικό, αν αυτή την προσωπικότητα την θεωρούμε, ταυτοχρόνως, σαν μια δύναμη ενός όντος. Και άρα, το πρόσωπο μια και ανήκει στον αισθητό κόσμο υπόκειται στην ίδια του την προσωπικότητα, εφόσον ανήκει ταυτοχρόνως στο νοητό κόσμο». Επίσης, ο Σηφάκης επικαλούμενος τους Σέλλιν και Ωλλπορτ αναφέρει ότι προσωπικότητα είναι «ο

μικρόκοσμος της κοινωνίας, η υποκειμενική έκφραση του πολιτισμού, ο πολιτισμός μεταπεφυτευμένος εις ένα άτομο» . Ο Bloustein, τέλος, τονίζει ότι η προσωπικότητα και η προσωπική αξιοπρέπεια είναι το νέο περιεχόμενο του δικαιώματος ιδιωτικού βίου .

β) Η ιδιωτική ζωή σε αντιπαράθεση με τη δημόσια ζωή:

Καθώς η ιδιωτική και δημόσια ζωή αποτελούνται από ανθρώπινες εκδηλώσεις, είναι και οι δύο στοιχεία εκδηλώσεως της προσωπικότητας του ατόμου. Ο άνθρωπος βίος, γενικά, συνίσταται σε δύο τμήματα: α) σε εκείνο, το οποίο αποτελείται από εκδηλώσεις, οι οποίες δεν περιέρχονται στη γνώση κανενός τρίτου και β) σε εκείνο, που αποτελείται από εκδηλώσεις, που δεν μπορούν να διαφυλαχθούν απόρρητες και κατά ανάγκη, περιέρχονται στη γνώση τρίτου ή τρίτων προσώπων. Οι εκδηλώσεις της υπό (β) περιπτώσεως διακρίνονται, σε αυτές, που περιέρχονται σε γνώση στενού κύκλου ατόμων (οικογενειακού ή φιλικού) και σε αυτές, που περιέρχονται σε γνώση ευρύ κύκλου. Η υπό (α) περίπτωση και η πρώτη διάκριση της υπό (β) περιπτώσεως, αποτελούν τον κύκλο του ιδιωτικού βίου, ενώ η δεύτερη διάκριση της υπό (β) περιπτώσεως, ανήκει στον τομέα του δημοσίου βίου . Σύμφωνα με τον Π.Δαγτόγλου, η δημόσια ζωή είναι «η κοινωνική ή επαγγελματική ζωή, στο βαθμό που συμπεριλαμβάνει τις σχέσεις του ατόμου με ανοιχτό, κατ' αρχήν κύκλο προσώπων ή αποσκοπεί να επηρεάσει τα κοινά ή δημόσια πράγματα», ενώ η ιδιωτική ζωή είναι «εκείνη που περιορίζεται στο ίδιο το άτομο (ατομική ζωή), την οικογένεια και τον στενό κύκλο των φίλων και γνωστών του» .

γ) Το κοινωνικό στοιχείο του ιδιωτικού βίου:

Για να αποσαφηνίσουμε την έννοια του ιδιωτικού βίου, χρήσιμο είναι, να δούμε και την κοινωνική του διάσταση. Οι επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις, που ανταποκρίνονται στη στάση του πολιτισμού κάθε λαού, πρέπει να χρησιμεύουν ως βάση για τον προσδιορισμό της έννοιας του ιδιωτικού βίου . Η έννοια αυτή προσδιορίζεται από το αντικειμενικό κριτήριο των εκάστοτε συνθηκών, που επικρατούν στην κοινωνία και στην ηθική της διάσταση, σε συνδυασμό με το υποκειμενικό κριτήριο της βουλήσεως του ενδιαφερομένου ατόμου. Βάσει των δύο αυτών κριτηρίων, ως ιδιωτικός βίος νοείται όλος ο κύκλος των θεμάτων που έχουν προσωπικό χαρακτήρα, των οποίων, δηλαδή, η ρύθμιση, κατά τις κοινωνικές αντιλήψεις και τη βούληση του ενδιαφερομένου ατόμου, ανήκει, αποκλειστικά, στην αρμοδιότητά του και στα οποία θέματα, απαγορεύεται η ανάμιξη τρίτων προσώπων, χωρίς τη ρητή ή σιωπηρή συναίνεση του ενδιαφερομένου .

δ) Η σφαίρα του απορρήτου:

Σε συνδυασμό πάλι του αντικειμενικού και υποκειμενικού κριτηρίου, διακρίνουμε μια στενότερη περιοχή, που αποκαλείται «σφαίρα του απορρήτου» . Βάσει του αντικειμενικού κριτηρίου, αναγνωρίζεται σε κάθε κοινωνία ένας, γενικά, παραδεκτός πυρήνας θεμάτων, τα οποία κάθε άτομο, ανεξάρτητα από το επάγγελμα και την κοινωνική του θέση, δικαιούται να κρατήσει μυστικά, ένας πυρήνας, στον οποίο, δεν επιτρέπεται να εισχωρήσουν τρίτοι. Βάσει του υποκειμενικού κριτηρίου, ο γενικά παραδεκτός αυτός πυρήνας της σφαίρας του απορρήτου, δύναται, είτε να διερευνηθεί, είτε να μειωθεί. Διεύρυνση υπάρχει, όταν το ενδιαφερόμενο άτομο δεν επιθυμεί να

αποκαλύπτει θέματα μικτής φύσεως, που δεν ανήκουν, δηλαδή, εν μέρει στον ιδιωτικό και εν μέρει στο δημόσιο βίο. Μείωση ή περιορισμός της σφαίρας του απορρήτου υπάρχει, όταν το ίδιο το άτομο παραδίδει στη δημοσιότητα γεγονότα, που σύμφωνα με τις επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις, θα πρέπει να κρατιούνται μυστικά. Η σφαίρα του απορρήτου, συνεπώς, διαμορφώνεται, συγχρόνως, από δύο φορείς και από την κοινωνία, με τα ήθη και τις αντιλήψεις, που κυριαρχούν σε κάθε εποχή και από το ίδιο το άτομο, που ασκώντας την προσωπική του ελευθερία αποκρύπτει ή αποκαλύπτει στοιχεία του ιδιωτικού του βίου.

2. Η έννοια του οικογενειακού βίου:

Οικογενειακή ζωή είναι η ζωή στο πλαίσιο της οικογένειας, την οποία το σύνταγμα ανακηρύσσει ως «θεμέλιο της συντηρήσεως και προαγωγής του έθνους» και θέτει υπό την προστασία του κράτους. Η «οικογένεια» νοείται, ανεξάρτητα, από τη νομιμότητα και διαφοροποιείται από την αναφερόμενη στο γάμο ρύθμιση. Δεν προστατεύεται μόνο η «νόμιμη» οικογένεια, αλλά η «συμβίωση» και η «φυσική» οικογένεια, ο δεσμός, δηλαδή, αίματος που υπάρχει μεταξύ των συγγενών. Συνεπώς, η οικογένεια αποτελείται από τους συζύγους και τα παιδιά τους, γνήσια και υιοθετημένα, έστω και αν δεν συζούν στην ίδια κατοικία. Αλλά και οι σύζυγοι μόνοι τους αποτελούν, ήδη, «οικογένεια» και έχουν «οικογενειακή ζωή» προστατευόμενη από το Σύνταγμα. Επίσης, οι γονείς των συζύγων, έστω και αν δεν συζούν με αυτούς, ανήκουν στην οικογένεια και συμμετέχουν στην οικογενειακή ζωή. Ο γάμος δεν αποτελεί προϋπόθεση για τη συνταγματική έννοια και προστασία του οικογενειακού βίου, καθώς το άρθρο 9 παρ.1 εδ.β' δεν κάνει καμιά τέτοια διάκριση. Επομένως, η διάλυση του γάμου δεν διαλύει την οικογένεια μεταξύ των συζύγων και των κοινών παιδιών τους, παρά μόνο την οικογένεια μεταξύ των δύο συζύγων.

Ο οικογενειακός βίος αποτελείται από όλες εκείνες τις ανθρώπινες εκδηλώσεις, που εμφανίζονται, μέσα στα πλαίσια μιας οικογενειακής κατάστασης, μέσα στον χώρο των οικογενειακών σχέσεων. Είναι, δηλαδή, μια πιο στενή έννοια του ιδιωτικού βίου, καθώς περιλαμβάνει εκφάνσεις της ζωής του ατόμου, όχι σε γενικό επίπεδο, αλλά σε ένα πιο ειδικό, την οικογένεια. Οι δύο έννοιες, ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, έχουν, ως κοινό χαρακτηριστικό, την «ιδιωτικότητα». Η «ιδιωτικότητα» της ιδιωτικής ζωής είναι αυτονόητη. Πώς εμφανίζεται, όμως, η έννοια της «ιδιωτικότητας» στα πλαίσια της οικογενειακής ζωής;

α) Η «ιδιωτικότητα» στην οικογενειακή ζωή:

Το πραγματικό θεμέλιο της ιδιωτικότητας είναι σωστό, να εντοπίζεται στην λειτουργία του γάμου και της οικογένειας, ως μηχανισμών αναπαραγωγής ιδεολογικών προτύπων, βασισμένων σε ιδιαίτερους ρόλους των μετεχόντων υποκειμένων. Οι σχέσεις που συνάπτουν τα μέλη μιας οικογενειακής κοινότητας, χαρακτηρίζονται από τη σημασία αυτών των ρόλων. Δεν ανάγονται, επομένως, σε σχέσεις «ατόμων» απογυμνωμένων από κοινωνικούς προσδιορισμούς, σύμφωνα με το κλασικό φιλελεύθερο πρότυπο, που, κατά βάση, χαρακτηρίζει τις σύγχρονες κοινωνικές σχέσεις. Οι συναισθηματικοί δεσμοί μεταξύ των μελών μιας συζυγικής ή μια γονικής κοινότητας λειτουργούν ιδεολογικά, διαφέροντας, έτσι, από την αφηρημένη ατομικιστική αντίληψη των «απρόσωπων» σχέσεων.

Η ιδιωτικότητα, όμως, της οικογενειακής ζωής είναι ιδιότυπη, ακριβώς λόγω των διαπροσωπικών οικογενειακών σχέσεων. Οι οικογενειακές σχέσεις λειτουργούν διαφορετικά από την ιδιωτική ζωή. Αυτές διατηρούν κάποια εξουσιαστικά

χαρακτηριστικά, όπως συμβαίνει στη σχέση μεταξύ των συζύγων όπου κοινωνικά – και ανεξάρτητα από την καθιέρωση της νομικής ισοτιμίας των φύλων στις σύγχρονες έννομες τάξεις – επιβιώνει, έστω μετριασμένη, η εξουσία του άνδρα, αλλά και στη σχέση γονέα/ παιδιού, όπου η εξουσία – μέριμνα – του γονέα παρουσιάζεται ως αυτονόητη . Η έννοια, λοιπόν, της ιδιωτικότητας δεν λειτουργεί, τόσο απόλυτα, όπως στο χώρο της ιδιωτικής ζωής, αλλά μέσα σε ένα πιο ευρύ περιβάλλον, που αποτελείται από περισσότερες ιδιωτικές ζωές των ατόμων που απαρτίζουν μια οικογένεια. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια, είτε η ιδιωτικότητα είναι παραδεκτή και η κρατική παρουσία αυτοπεριορίζεται, προκειμένου να λειτουργήσει η εξουσιαστική σχέση άνδρα/ γυναικός στην οικογενειακή ζωή, είτε η ιδιωτικότητα παραμερίζεται προκειμένου να εφαρμοσθεί απρόσκοπτα η πολιτική της ισοτιμίας των δύο φύλων . Και οι δύο υποθέσεις καταλήγουν στην αναγνώριση της ιδιωτικότητας, ως υπαρκτής ποιότητας, διακριτής από τη δημόσια σφαίρα της κοινωνικής ζωής, ως κύριο χαρακτηριστικό του οικογενειακού βίου.

Δ] ΘΕΜΙΤΟΙ ΚΑΙ ΑΘΕΜΙΤΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΖΩΗΣ

1. Θεμιτοί περιορισμοί:

Μερικές φορές τα συνταγματικά δικαιώματα αναγκάζονται να υποχωρήσουν μπροστά στην εφαρμογή άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων. Το άτομο μπορεί να δρα ελεύθερα στην κοινωνία, περιορίζεται, όμως, από τα δικαιώματα των άλλων και κυρίως από αυτά που κατοχυρώνονται ρητά από το σύνταγμα. Όσον αφορά το άρθρο 9 παρ. 1 εδ. β' Σ. μπορεί η ιδιωτική και η οικογενειακή ζωή να είναι απαραβίαστες, υπάρχουν, όμως, περιπτώσεις, που υπερισχύουν άλλα δικαιώματα.

α) Περιορισμοί της ιδιωτικής ζωής:

Το δικαίωμα για το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής μπορεί να περιοριστεί από :

i. Το δικαίωμα του κοινού για πληροφόρηση:

Το ατομικό δικαίωμα της ιδιωτικής σφαίρας και του αυτοκαθορισμού του άρθρου 9 παρ.1 εδ. β' του συντάγματος έρχεται σε σύγκρουση με το δικαίωμα του κοινού για ενημέρωση και πληροφόρηση . Πράγματι, το κοινό έχει τέτοια αξίωση, χωρίς την οποία δεν μπορεί εύκολα και υπεύθυνα να ασκήσει το κατοχυρωμένο, από το άρθρο 5 παρ. 1 δικαίωμα συμμετοχής του στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας ή το επίσης, κατοχυρωμένο από το Σύνταγμα στο άρθρο 51 παρ. 1 και 5 εκλογικό του δικαίωμα.

Ωστόσο το Σύνταγμα προστατεύει απολύτως, έναν απαραβίαστο πυρήνα της ιδιωτικής ζωής, που καθορίζεται από την ίδια την αξιοπρέπεια του ανθρώπου και προηγείται του οποιουδήποτε ενδιαφέροντος του κοινού. Από την άλλη πλευρά υπάρχει πάντοτε ένα ενδιαφέρον του κοινού για την ιδιωτική ζωή διαφόρων ατόμων, το οποίο ως ένα βαθμό είναι δικαιολογημένο . Για παράδειγμα, τα δημόσια πρόσωπα – αυτά δηλαδή που υπό οποιαδήποτε ιδιότητα αναμιγνύονται στα κοινά – οφείλουν να δεχθούν κάποια επέμβαση του κοινού στην ιδιωτική τους ζωή.

ii. Καταστάσεις έκτακτης ανάγκης:

Σύμφωνα με το άρθρο 48 παρ. 1 του Συντάγματος, «σε περίπτωση πολέμου, επιστράτευσης εξαιτίας εξωτερικών κινδύνων ή άμεσης απειλής της εθνικής ασφάλειας, καθώς και αν εκδηλωθεί ένοπλο κίνημα για την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος, η Βουλή με απόφασή της που λαμβάνεται ύστερα από πρόταση της Κυβέρνησης, θέτει σε εφαρμογή, σε ολόκληρη την Επικράτεια ή σε τμήμα της, το νόμο για την κατάσταση πολιορκίας, συνιστά εξαιρετικά δικαστήρια και αναστέλλει την ισχύ του συνόλου ή μέρους των διατάξεων των άρθρων 5 παρ.4, 6, 8, 9, 11, 12 παρ. 1-4, 14, 19, 22 παρ. 3, 23, 96 παρ.4 και 97. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δημοσιεύει την απόφαση της Βουλής».

iii. Ειδικές περιπτώσεις προβλεπόμενες από το Σύνταγμα:

Στο χώρο της ιδιωτικής σφαίρας περιλαμβάνονται, όπως είπαμε, όλες οι ανθρώπινες εκδηλώσεις που ανήκουν στην ιδιωτική ζωή ενός ατόμου. Μπορεί το άρθρο 9 παρ.1 εδ. β' του Συντ. να διακηρύσσει το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής, ωστόσο, η παρ. 1 εδ. γ' του ίδιου άρθρου, επιτρέπει την έρευνα στην κατοικία του ατόμου, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζει ο νόμος και πάντοτε με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας. Επίσης, το άρθρο 19 Συντ. το οποίο αναφέρεται στο απόρρητο της επικοινωνίας τονίζει στο εδ. β' ότι το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας περιορίζεται για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων.

β) Περιορισμοί της οικογενειακής ζωής:

Το απαραβίαστο της οικογενειακής ζωής ισχύει στο μέτρο, μόνο, που δεν παραβιάζονται άλλες συνταγματικές διατάξεις, άρα και οι διατάξεις περί ατομικών ελευθεριών. Επομένως, οι προηγούμενοι περιορισμοί του ιδιωτικού βίου ισχύουν και για τον οικογενειακό βίο, καθώς και αυτός εντάσσεται στην ιδιωτική σφαίρα. Υπάρχουν, όμως, και περιορισμοί ξεχωριστοί για την οικογενειακή ζωή, που μεθοδεύονται στο όνομα της εξυπηρέτησης του κοινωνικού συμφέροντος. Αυτές αποτελούν παρεμβάσεις της κρατικής εξουσίας.

i. Έλεγχος του τρόπου άσκησης της γονικής μέριμνας :

Το απαραβίαστο του οικογενειακού βίου σχετικοποιείται από τη συνταγματική πρόβλεψη της διάταξης 21 παρ. 1 του Συντ. για την προστασία της παιδικής ηλικίας. Η πρόβλεψη αυτή λειτουργεί ως όριο στην κατοχύρωση της αυτόνομης «οικογενειακής ζωής». Υπάρχουν αρμόδιες υπηρεσίες, όπως οι «Εταιρίες Προστασίας Ανηλίκων» και οι «Επιμελητές Ανηλίκων» που ελέγχουν την φροντίδα των γονέων και δρουν αποκλειστικά προς το συμφέρον του παιδιού .

ii. Ειδικές σχέσεις εξουσίας του Κράτους:

Ορισμένοι θεσμοί ή διαδικασίες που επιβάλλονται από το Κράτος στους πολίτες μπορούν να περιορίσουν το απαραβίαστο της οικογενειακής ζωής. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο πρόσκαιρος ή μακροχρόνιος εγκλεισμός εμποδίζει την συμβίωση του φυλακισμένου με τον σύζυγο ή με τα παιδιά του, θίγοντας έτσι την οικογενειακή του ζωή. Το ίδιο συμβαίνει και με τον στρατευμένο. Παρεμφερή ζητήματα ανακύπτουν στην περίπτωση της απέλασης αλλοδαπού από το κράτος. Το μέτρο, όμως, της απέλασης συνίσταται, τελικά, στην διακοπή των

νομικών σχέσεων του αλλοδαπού με το κράτος και στην αρνητική δυνατότητα αποκατάστασης αυτών των σχέσεων, όχι, επομένως, στην ίδρυση μια ειδικής σχέσης του προσώπου προς όφελος της λειτουργίας ορισμένου θεσμού. Η απέλαση οδηγεί στην πλήρη στέρηση των συνταγματικών δικαιωμάτων κάποιου απέναντι σε συγκεκριμένο κράτος, αφού διακόπτει κυριαρχικά την σχέση κράτους / υποκειμένου. Εφόσον και η οικογενειακή ζωή αποτελεί αντικείμενο συνταγματικού δικαιώματος, δεν τίθεται θέμα προσβολής ή περιορισμού της με το μέτρο της απέλασης, διότι ακριβώς έχει αρθεί πλήρως κάθε συνταγματική προστασία .

Το αντίστροφο πρόβλημα δημιουργεί η υποδοχή της οικογένειας ενός μετανάστη από το κράτος. Η απαγόρευση της εγκατάστασης των άλλων μελών της οικογένειας στο νέο τόπο διαμονής του, θα έθιγε αποκλειστικά τη δική του ελευθερία της «οικογενειακής ζωής», αφού αυτός μόνο καλύπτεται από τη συνταγματική προστασία και όχι τα μέλη της οικογένειάς του. Στην περίπτωση αυτή, λοιπόν, δεν απαγορεύεται η εγκατάσταση και εκείνων στον τόπο διαμονής του οικείου τους .

iii. Η ποινικοποίηση οικογενειακών συμπεριφορών:

Το ποινικό δίκαιο αναφέρεται σε αρκετές διατάξεις του στον γάμο και στην οικογένεια . Ειδικά εδώ, ενδιαφέρει η συνταγματικότητα της εμπλοκής του στις σχέσεις μεταξύ των μελών των οικογενειακών κοινοτήτων εν όψει της διάταξης 9 παρ. 1 εδ. β' Σ. Στην ελληνική έννομη τάξη, αφορμή για τον προβληματισμό υπήρξε, κυρίως, το θέμα της αποποινικοποίησης της μοιχείας. Η πράξη της μοιχείας αποτελούσε ποινικό αδίκημα, μέχρι την κατάργησή του από τον Ν 1272/1982. Το Σύνταγμα δεν επιβάλλει ούτε απαγορεύει την ποινικοποίηση της μοιχείας ή οποιασδήποτε άλλης οικογενειακής συμπεριφοράς. Ενώ, μερικοί υποστήριζαν ότι η ποινικοποίηση της μοιχείας είναι επιβεβλημένη από το πνεύμα του Συντάγματος , δεν έλειψαν και οι αντίθετες απόψεις, που θεωρούσαν ως συνταγματικά επιβεβλημένη την αποποινικοποίηση της πράξεως αυτής . Πάντως, η πράξη της μοιχείας ενδιαφέρει, βασικά, τους συζύγους, ανήκει, δηλαδή, στην οικογενειακή ζωή. Η κίνηση του ποινικού μηχανισμού συναντά το συνταγματικό εμπόδιο της ιδιωτικότητας, εν όψει του άρθρου 9 παρ. 1 εδ. β' Σ. Την μόνη διέξοδο προσφέρει, στην προκειμένη περίπτωση, η δυνατότητα της ποινικής δίωξης, μόνο μετά από έγκληση του παθόντος. Παραχωρώντας ο νομοθέτης την ευχέρεια αυτή στους συζύγους, ευθυγραμμίζεται με την προστασία της ιδιωτικότητας. Εφόσον, ο παθών ασκήσει το δικαίωμα της έγκλησης ασκεί, συγχρόνως, αρνητικά την ελευθερία της οικογενειακής του ζωής, καταργώντας ο ίδιος την ιδιωτικότητα, δηλαδή, τον συγκεκριμένο συνταγματικό φραγμό. Συνεπώς, η πρόβλεψη της δίωξης μόνο εφόσον προηγηθεί έγκληση διασφαλίζει την συμβατότητα του ποινικού νόμου με το Σύνταγμα .

2. Αθέμιτοι περιορισμοί:

Υπάρχουν, ωστόσο, περιπτώσεις που ο ιδιωτικός και οικογενειακός βίος παραβιάζονται σε σημείο μη ανεκτό. Αυτές είναι όταν δεν υπάρχει η ανάγκη προστασίας κάποιου άλλου συνταγματικού δικαιώματος, όταν δεν μπορεί να εφαρμοστεί, ούτε η αρχή της αναλογικότητας, ούτε η αρχή της κοινωνικής προσφορότητας της πράξεως.

α) Η παραδοσιακή απειλή κατά του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου:

Ο τύπος και συγκεκριμένα το δικαίωμα της ελευθερίας του τύπου, που είναι και συνταγματικά κατοχυρωμένο στο άρθρο 14 Σ., έρχεται σε σύγκρουση με το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και, ειδικότερα, με το απόρρητο των εκδηλώσεων του ανθρώπου, που εντάσσονται στην ιδιωτική σφαίρα. Σε κάθε σχετικό δημοσίευμα έρχονται αντιμέτωποι ο Τύπος και το Άτομο, ή αλλιώς το δικαίωμα του κοινού να πληροφορηθεί και το δικαίωμα του συγκεκριμένου προσώπου να προστατευθεί από εξωτερικές παρεμβάσεις στη σφαίρα της ιδιωτικής του ζωής. Το πρόσωπο, δηλαδή, αυτό έχει από τους τρίτους την αξίωση να σέβονται την προσωπικότητά του – ειδικότερη εκδήλωση της οποίας είναι η ιδιωτική του ζωή και η σφαίρα του απορρήτου του. Όπως είπαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, το δικαίωμα του κοινού για πληροφόρηση αποτελεί θεμιτό περιορισμού του απαραβίαστου του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου. Όλα, όμως, πρέπει να γίνονται με κάποιο μέτρο και μέσα σε κάποια όρια. Όταν, συνεπώς, ο ενδιαφέρον του κοινού για την αποκάλυψη της ιδιωτικής ζωής, δεν είναι δικαιολογημένο, τότε μιλάμε για μια απρόκλητη σκανδαλοθηρία. Αναμφισβήτητη είναι η προστασία της προσωπικότητας έναντι του οικονομικού ενδιαφέροντος του τύπου να αυξήσει την κυκλοφορία με σκανδαλοθηρικά δημοσιεύματα. Τέλος, σημαντικό ρόλο παίζει και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η παρουσίαση των γεγονότων, καθώς πολλές φορές οι εκπρόσωποι του τύπου δεν αρκούνται στην απλή και αντικειμενική παρουσίαση των γεγονότων, αλλά επιδίδονται σε άδικους χαρακτηρισμούς και σχολιασμούς, που ξεπερνούν τα όρια της πληροφόρησης και θίγουν την προσωπικότητα του ενδιαφερόμενου ατόμου. Για να αρθεί η σύγκρουση αυτή ανάμεσα στο συμφέρον του κοινωνικού συνόλου προς πληροφόρηση και το συμφέρον του ατόμου για την προάσπιση της αξιοπρέπειάς του και τη διαφύλαξη του απορρήτου της ιδιωτικής του ζωής έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρίες:

i. Η θεωρία της κοινωνικής προσφορότητας μιας πράξεως:

Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή πρέπει να σταθμίσουμε τα εκάστοτε συγκρουόμενα συμφέροντα. Μια πράξη που προσβάλλει ή εκθέτει σε κίνδυνο αγαθά του προσώπου είναι κοινωνικά πρόσφορη και συνεπώς θεμιτή, μόνο αν εμφανίζει κοινωνική χρησιμότητα και δεν προξενεί στο προσβαλλόμενο πρόσωπο ζημία δυσανάλογη προς την κοινωνική της χρησιμότητα, δηλαδή, ζημία που στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν βρίσκεται σε ορθή αναλογία με το μέγεθος της προσβολής ή της διακινδυνεύσεως και συνεπώς, δεν είναι ανεκτή από τις επικρατούσες ηθικές αντιλήψεις. Συνεπώς, μια δημοσίευση δεν είναι κοινωνικά χρήσιμη όταν το πρόσωπο υφίσταται μια ηθική και υλική ζημία που υπερβαίνει τα όρια του εύλογου συμφέροντος του κοινού για πληροφόρηση.

ii. Η θεωρία των διασήμων προσώπων ή των προσώπων της επικαιρότητας:

Η θεωρία αυτή διακρίνει τα πρόσωπα που απασχολούν τον τύπο σε, α) πρόσωπα απόλυτης επικαιρότητας και β) σε πρόσωπα σχετικής επικαιρότητας. Στην υπό (α) κατηγορία, εντάσσονται, όσοι κατέχουν μια εξέχουσα θέση στο δημόσιο βίο, (όπως οι αρχηγοί των κρατών, οι πρωθυπουργοί, οι υπουργοί, βουλευτές κλπ.) και όσοι ασκούν μια σημαντική κοινωνική δραστηριότητα, (μεγάλοι οικονομικοί παράγοντες, μεγάλοι συγγραφείς, ηθοποιοί, καλλιτέχνες, αθλητές κλπ.). Στην υπό (β) κατηγορία, ανήκουν τα πρόσωπα που προσελκύνουν το ενδιαφέρον του κοινού, λόγω ενός εξαιρετικού και έκτακτου γεγονότος, (πχ. το θύμα ενός ατυχήματος, ο εφευρέτης μιας

νέας θεραπείας, ένας επικίνδυνος εγκληματίας) .

Αν και το κοινό έχει ένα εύλογο ενδιαφέρον για να πληροφορηθεί λεπτομέρειες της ιδιωτικής ζωής αυτών των προσώπων, ωστόσο πολύ συχνά, δείχνει μια υπερβολική και ίσως άτοπη περιέργεια. Η θεωρία αυτή λέει, ότι, όσο υψηλότερη θέση κατέχουν στο δημόσιο βίο τα πρόσωπα της απόλυτης επικαιρότητας, τόσο πιο περιορισμένη είναι η σφαίρα του απορρήτου τους, τόσο περισσότερο είναι υποχρεωμένα να ανέχονται τις προσβολές της ιδιωτικής τους ζωής. Επίσης, ως προς τα πρόσωπα σχετικής επικαιρότητας η δημοσίευση στον τύπο φωτογραφιών και λεπτομερειών της ιδιωτικής τους ζωής είναι θεμιτή μόνο κατά το σύντομο χρονικό διάστημα που τα πρόσωπα αυτά απασχολούν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης .

Αντίθετα προσβολές που αποβλέπουν στην νοσηρή εκμετάλλευση της περιέργειας του κοινού, είναι, ασφαλώς, αντίθετες, στο πνεύμα του δικαϊκού μας συστήματος και στα χρηστά ήθη. Άλλωστε, το Σύνταγμα προστατεύει απολύτως, (υπό οποιεσδήποτε, δηλαδή, συνθήκες και ανεξάρτητα από την θέση ή συμπεριφορά του θιγομένου), έναν απαραβίαστο πυρήνα της ιδιωτικής ζωής, που καθορίζεται από την ίδια την αξιοπρέπεια του ανθρώπου και προηγείται του οποιουδήποτε ενδιαφέροντος του κοινού .

iii. Η θεωρία των θεμιτών αναγκών της κοινότητας για πληροφόρηση σε μια δημοκρατική κοινωνία:

Μέρος της θεωρίας αυτής αναπτύχθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο όπου αναφερθήκαμε για τους θεμιτούς περιορισμούς του απαραβίαστου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Είναι, όμως, απαραίτητο να θέσουμε κάποια όρια, σ' αυτήν την ανάγκη του κοινού για πληροφόρηση. Επομένως, πρέπει πρώτον να ωφελείται το γενικό συμφέρον και δεύτερον να μην παραβιάζονται και καταπατούνται τα έθιμα και οι αντιλήψεις της θετικής ηθικής που επικρατούν στο μέσο κοινωνικό άνθρωπο .

β) Οι σύγχρονες απειλές κατά του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου:

Με την εξέλιξη της τεχνολογίας και την εφεύρεση νέων τρόπων επικοινωνίας και πληροφόρησης η σφαίρα απορρήτου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του ατόμου γίνεται ολοένα και πιο ευάλωτη. Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές της νέας γενιάς προσφέρουν μεγάλες δυνατότητες σε όποιον επιθυμεί να συλλέξει και να επεξεργαστεί στοιχεία. Το κράτος όπως και οι ιδιώτες επιδίδονται σε τέτοιες ενέργειες απειλώντας την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή των ατόμων.

i. Η κρατική παρέμβαση στον ιδιωτικό και οικογενειακό βίο:

Η χρήση ηλεκτρονικών μέσων επεξεργασίας των πληροφοριών από το σύγχρονο κράτος, περιορίζει και σχετικοποιεί τις συνταγματικές ελευθερίες των πολιτών, επεμβαίνοντας στην ιδιωτική τους ζωή και επιδρώντας στις δυνατότητες αυτοκαθορισμού τους, με την αρχειοθέτηση των προσωπικών πληροφοριών. Η συλλογή και χρησιμοποίηση προσωπικών πληροφοριών, που εξυπηρετεί την παρακολούθηση των πολιτών, απειλούσε ανέκαθεν την ελευθερία και την ανεξαρτησία τους. Η απειλή αυτή λαμβάνει νέες διαστάσεις με την πρόοδο της πληροφορικής, που επιτρέπει τη συλλογή και καταχώρηση μεγάλου αριθμού πληροφοριών, την επιλεκτική επεξεργασία, συσχέτιση και αναδιάρθρωση, καθώς και την ταχύτατη μετάδοσή τους . Επιπλέον, με την εξέλιξη των πληροφοριακών συστημάτων οι προσωπικές πληροφορίες μπορούν να συσχετισθούν και να

συμπληρωθούν με άλλες συλλογές πληροφοριών, σχηματίζοντας ένα λιγότερο, ή περισσότερο, πλήρες πορτραίτο της προσωπικότητας, την ακρίβεια και τον προορισμό του οποίου δεν είναι σε θέση να ελέγξει ο θιγόμενος πολίτης.

ii. Η ιδιωτική παρέμβαση στον ιδιωτικό και οικογενειακό βίο:

Στον χώρο της ιδιωτικής οικονομίας, έχουν επέλθει σημαντικές μεταβολές στη διαδικασία συλλογής και αξιοποίησης των πληροφοριών. Η τεχνολογία δίνει τη δυνατότητα στο χρήστη να αποκτά, ευχερώς, άμεση πρόσβαση σε μέγα αριθμό βάσεων δεδομένων και αρχείων. Παράλληλα προς τους κανονικούς καταλόγους, ανταλλάσσονται και οι «μαύροι» κατάλογοι. Υπεραγορές καταγράφουν τους συστηματικούς κλέπτες, ασφαλιστικές εταιρίες τους εμπρηστές ή δόλιους πελάτες, τράπεζες τους αφερέγγυους κ.ο.κ. Εξάλλου, η ανταλλαγή πελατολογίων μεταξύ επιχειρήσεων έφθασε στο αποκορύφωμά της με την επινόηση της λεγόμενης «αμέσου εμπορίας» (direct marketing) μέσω της οποίας καταβάλλεται προσπάθεια να ελεγχθεί η αβεβαιότητα της αγοράς: ο πελάτης αναζητείται στην κατοικία του βομβαρδιζόμενος με πληροφορία περί παντός εμπορεύματος. Ο κοινός άνθρωπος δεν μπορεί βεβαίως να υποπτευθεί ότι αγοράζοντας διακοσμητικό φυτό για φιλικό του πρόσωπο έχει καταστήσει εαυτόν μελλοντικό στόχο συστήματος πληροφόρησης περί πάντων των συναφών αγαθών, από φυτοφάρμακα μέχρι γεωργικά μηχανήματα. Γενικότερο πρόβλημα, στην διακρατική επιχειρηματική δραστηριότητα, είναι ο έλεγχος της αβεβαιότητας περί της φερεγγυότητας και αξιοπιστίας του αντισυμβαλλομένου, που εξυπηρετείται με την επινόηση της «Εκθέσεως Αξιοπιστίας» (Credit Reporting), που αποτελεί μορφή «ιδιωτικού φακέλου» καταρτιζομένου από ειδικευμένη επιχείρηση, επί τη βάση εκθέσεως πολλαπλών δεδομένων, προκύπτόντων από πιστωτικές κάρτες ιατρικά δεδομένα, τραπεζικές ή ασφαλιστικές συναλλαγές, εισιτήρια κλπ .

Ε] Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΟΥ ΑΠΑΡΑΒΙΑΣΤΟΥ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΒΙΟΥ:

Εξαιτίας όλων αυτών των απειλών που δέχεται, σήμερα, το δικαίωμα της διαφύλαξης της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής ήταν απόλυτη ανάγκη να κατοχυρωθεί το δικαίωμα αυτό όχι μόνο συνταγματικά αλλά και νομοθετικά. Ας δούμε, λοιπόν, με ποιο τρόπο προστατεύεται το δικαίωμα αυτό που είναι κεφαλαιώδους σημασίας, καθώς αποτελεί παράλληλα προστασία της ανθρώπινης αξίας και προσωπικότητας.

1. Το συνταγματικό πλαίσιο της προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

α) το άρθρο 9 παρ. 1 εδ. β' Σ.:

Το άρθρο αυτό αποτελεί την κατεξοχήν συνταγματική διάταξη με την οποία κατοχυρώνεται το εν λόγω δικαίωμα. «Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη». Η διακήρυξη του απαραβίαστου της ιδιωτικής ζωής σημαίνει, ότι, στη ζωή κάθε ανθρώπου, υπάρχει ένας πυρήνας, στον οποίο κυριαρχεί αυτός, μόνος και στον οποίο δεν μπορεί να διεισδύσει το κράτος. Σημαίνει, δηλαδή, την απαγόρευση της δημοσιοποίησής της ζωής του ανθρώπου .

Η διακήρυξη του απαραβίαστου της οικογενειακής ζωής σημαίνει, ότι, κάθε άνθρωπος έχει το ατομικό δικαίωμα να δημιουργήσει οικογένεια και να διαμορφώσει, ανενόχλητα, τη ζωή του στο πλαίσιο της. Η διακήρυξη αυτή σημαίνει, επίσης, την

κατοχύρωση της υπάρξεως και λειτουργίας του κοινωνικού θεσμού που λέγεται οικογένεια ως μιας ενδιάμεσης βαθμίδας ανάμεσα στο άτομο και στο σύνολο (θεσμική εγγύηση) .

β) άρθρο 19 Σ.:

Πέρα από τη ρητή κατοχύρωση του απαραβίαστου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής στο άρθρο 9 του Σ, υπάρχουν και άλλες συνταγματικές διατάξεις, που προστατεύουν την ατομική ζωή του ανθρώπου.

Το άρθρο 19 παρ. 1 του Συντ. αναφέρει ότι: «το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο είναι απόλυτα απαραβίαστο. Νόμος ορίζει τις εγγυήσεις υπό τις οποίες η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται από το απόρρητο για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων». Επίσης, με την τελευταία αναθεώρηση του Συντ. του 2001 προστέθηκαν και άλλες δύο παράγραφοι σύμφωνα με τις οποίες : παρ. 2 «Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συγκρότηση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες ανεξάρτητης αρχής που διασφαλίζει το απόρρητο της παραγράφου 1» και παρ. 3 «Απαγορεύεται η χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση του άρθρου αυτού και των άρθρων 9 και 9 Α».

Επικοινωνία είναι η ανθρώπινη δραστηριότητα με την οποία ο άνθρωπος έρχεται σε επαφή, σε συνεννόηση με άλλους ανθρώπους. Η επαφή με τους άλλους ανθρώπους, η μη απομόνωση, αποτελεί βασική ιδιότητα του ανθρώπου και θεμελιώδες δικαίωμα. Η επικοινωνία διακρίνεται σε άμεση ή προσωπική και σε έμμεση ή ανταπόκριση. Στην άμεση επικοινωνία υπάρχει προσωπική επαφή των επικοινωνούντων και δεν μεσολαβεί, καταρχήν, κανένα μεταξύ τους μέσο. Στην έμμεση επικοινωνία, τα επικοινωνούντα μέρη δεν βρίσκονται «αντιμέτωπα», παρόντα, αλλά σε απόσταση. Χρησιμοποιούνται, έτσι, διάφορα επικοινωνιακά μέσα, όπως η αλληλογραφία, το τηλέφωνο, το τηλεγράφημα, το fax κλπ. Το κατά παράδοση προστατευτικό περιεχόμενο του άρθρου 19 αναφέρεται στην έμμεση επικοινωνία ή ανταπόκριση, η οποία ξεκίνησε με τη μορφή των επιστολών και πραγματοποιείται σήμερα με πολλούς άλλους τρόπους .

Αντικείμενο προστασίας του άρθρου 19 Σ. δεν είναι η επικοινωνία καθ' εαυτή αλλά το απόρρητο της επικοινωνίας. Η έννοια αυτή προσδιορίζεται από τις ενέργειες των προσώπων που μετέχουν στην επικοινωνιακή διαδικασία, τον αποστολέα και τον παραλήπτη. Η επικοινωνία αρχίζει από τη στιγμή που το μήνυμα έχει διατυπωθεί από τον αποστολέα και τελειώνει τη στιγμή που έλαβε γνώση ο παραλήπτης. Με το απόρρητο της επικοινωνίας προστατεύεται ο απόρρητος χαρακτήρας του μηνύματος. Το άρθρο 19 Σ ενισχύει το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής προστατεύοντας το απόρρητο της επικοινωνίας ενός ατόμου με ένα άλλο πρόσωπο σε στενό κύκλο, μη θέλοντας, δηλαδή, να πάρει οποιαδήποτε δημοσιότητα το μήνυμα που ανταλλάσσουν. Αλλά το άρθρο 19 Σ προστατεύει και την επικοινωνία μέσα στον οικογενειακό χώρο. Το Σύνταγμα αναγνωρίζοντας τον θεσμό της οικογένειας αναγνωρίζει και δικαίωμα σύμφυτο προς το φυσικό ή νόμιμο περιεχόμενο της οικογενειακής σχέσης, ως σχέσης που βασίζεται στο δεσμό αίματος . Το απόρρητο της επικοινωνίας υπάρχει και μεταξύ των συζύγων. Δεν δικαιούται ο σύζυγος ή η σύζυγος να παραβιάζει τις επιστολές και γενικότερα, το απόρρητο της επικοινωνίας του άλλου συζύγου. Βέβαια, εδώ, τίθεται ένα ζήτημα κατά πόσο μπορεί να υπάρξει το απόρρητο ανάμεσα σε δύο συζύγους, σε θέματα που αποτελούν αντικειμενικά στοιχεία του γάμου . Σ' αυτήν την περίπτωση η θεσμική προσαρμογή του δικαιώματος της απόρρητης επικοινωνίας στο θεσμό του γάμου περιορίζεται από την ίδια την αιτιώδη συνάφεια. Ό,τι μεταξύ των συζύγων

είναι κοινό, δηλαδή, κατ' ανάγκη μη απόρρητο, ως εκ του θεσμού του γάμου κατά το άρθρο 21 Σ, δεν μπορεί να είναι απόρρητο κατά το άρθρο 19 Σ. Γιατί ο θεσμός του γάμου περιλαμβάνει την ουσιώδη και αληθινή επικοινωνία ανάμεσα στο ζευγάρι. Όταν, λοιπόν, προβάλλεται το απόρρητο της επικοινωνίας για θέματα που ανήκουν στο θεσμό του γάμου, καταλύεται η εμπιστοσύνη ανάμεσα στους δύο συζύγους και παύει να προστατεύεται ο θεσμός του γάμου .

Τέλος, συνταγματικό ενδιαφέρον παρουσιάζει, κυρίως, η δυνατότητα ή μη χρησιμοποίησης αποδεικτικών μέσων, που αποκτήθηκαν, με παραβίαση του ιδιωτικού βίου ενώπιον δικαστηρίων ή άλλων αρχών. Εφόσον η συνταγματική προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του ατόμου πρέπει να θεωρηθεί ότι στρέφεται, τόσο κατά του κράτους, όσο και έναντι των ιδιωτών και μάλιστα άμεσα, τότε, ταιριάζει αρνητική απάντηση στο ερώτημα. Ωστόσο εξαίρεση θα μπορούσε να γίνει δεκτή αν διακυβεύεται και δεν μπορεί να διαφυλαχθεί αλλιώς ένα άλλο συνταγματικά προστατευόμενο έννομο αγαθό .

γ) άρθρο 93 παρ. 2 Σ:

Το άρθρο αυτό διακηρύσσει εξίσου το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και στο χώρο της δικαστηριακής διαδικασίας. Ενώ, λοιπόν, το σύνταγμα καθιερώνει την αρχή της δημοσιότητας των δικαστικών συνεδριάσεων, ωστόσο στο δεύτερο εδάφιο της παρ. 2 του άρθρου 93 δίνει προτεραιότητα στη δημοσιότητα αυτή εξουσιοδοτώντας συγχρόνως το δικαστήριο «να κρίνει με απόφασή του ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων. Στην περίπτωση, επίσης, των δικαστηρίων ανηλίκων επιτρέπει το Σύνταγμα τον γενικό (νομοθετικό) αποκλεισμό της δημοσιότητας .

δ) άρθρο 9Α Σ.:

Η ανάγκη συνταγματικής προστασίας της ιδιωτικής ζωής γίνεται ιδιαίτερος αισθητή στην εποχή της ραγδαίας εξέλιξης της πληροφορικής. Η μέσω του συνδυασμού διαφόρων στοιχείων προερχομένων, κυρίως, από ιδιωτικές συλλογές και τράπεζες δεδομένων, η δημιουργία ενός «βιοπροφίλου» και η μέσω αυτού μετατροπή του ανθρώπου σε «διαφανή» προσωπικότητα, με γνωστά τα περισσότερα στοιχεία της, οδήγησαν στον γενικότερο προβληματισμό σχετικά με την ανάγκη προστασίας της ιδιωτικής ζωής.

Με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 προστέθηκε το άρθρο 9Α σύμφωνα με το οποίο: «καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει».

Το δικαίωμα το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 9Α Σ είναι το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των πληροφοριών ή αλλιώς δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού. Η εξέλιξη της τεχνολογίας και οι καινούριες δυνατότητες διείσδυσης στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου και στα προσωπικά του δεδομένα έκαναν αναγκαία τη γένεση του δικαιώματος αυτού και την κατοχύρωσή του από το ανώτατο σύστημα κανόνων δικαίου, το Σύνταγμα. Το δικαίωμα αυτό συνίσταται στην εξουσία του ατόμου να αποφασίζει αυτόνομα, σχετικά με τη δημοσιοποίηση και τη χρήση των προσωπικών πληροφοριών, που το αφορούν . Το

γενικό δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας αλλά και το δικαίωμα του απαραβίαστου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του ατόμου συνδέονται άμεσα με το νέο αυτό δικαίωμα . Στα πλαίσια της σύγχρονης τεχνολογίας ο αυτοκαθορισμός και η αυτονομία του ατόμου προϋποθέτουν την ελευθερία του να αποφασίζει για το τι θα πράξει και τι θα παραλείψει, σε συνδυασμό με την πραγματική δυνατότητα να ενεργεί σύμφωνα με την απόφασή του αυτή . Αλλά και η δυνατότητα αυτή του ανθρώπου αποδεικνύει τον σεβασμό, που πρέπει να απολαμβάνει ο άνθρωπος και το απαραβίαστο, που πρέπει να τηρείται, ως προς την ιδιωτική και οικογενειακή του ζωή .

Το δικαίωμα, όμως, της αυτοδιάθεσης των πληροφοριών, δεν σημαίνει την απόλυτη και απεριόριστη κυριαρχία του ατόμου στα προσωπικά του στοιχεία. Οι πληροφορίες ακόμα και όταν αναφέρονται σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, απεικονίζουν την κοινωνική πραγματικότητα, η οποία δεν είναι δυνατό να ενταχθεί, αποκλειστικά και μόνο, στο συγκεκριμένο άτομο, που αφορούν οι πληροφορίες. Σύμφωνα με το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Δ. Γερμανίας (Bverf G) το άτομο οφείλει να αποδεχθεί περιορισμούς του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των πληροφοριών, όταν πρόκειται για την προστασία υπέρτερων γενικών συμφερόντων . Αυτή η αποδοχή ευρύτατων περιορισμών αναιρεί, πρακτικά, το παραπάνω δικαίωμα, το οποίο περιορίζεται, έτσι, στην προηγούμενη συναίνεση του πολίτη, για τη συλλογή των πληροφοριών και στη διασφάλιση της δυνατότητας δράσης και συμμετοχής του πολίτη, ώστε να καταστεί δυνατή η επικοινωνία που θεωρείται βασικό στοιχείο μιας ελεύθερης και δημοκρατικής κοινωνίας.

Ο περιορισμός, όμως, του δικαιώματος είναι θεμιτός όταν επικρατεί σαφήνεια, σχετικά με το σκοπό, για τον οποίο συλλέγονται οι πληροφορίες και επιπλέον, προβλέπονται ρητά οι δυνατότητες αξιοποίησής τους. Συνεπώς, δεν συμβιβάζεται με το Σύνταγμα η αποθήκευση πληροφοριών για την επιδίωξη μη συγκεκριμένων σκοπών, δηλαδή, απαγορεύεται, τόσο η σώρευση πληροφοριών για την αντιμετώπιση μελλοντικών αναγκών, όσο και η συγκέντρωση πληροφοριών, που δεν θεωρούνται πρόσφορες για την επίτευξη του ειδικά καθορισμένου σκοπού, ο οποίος πρέπει να είναι δημόσιος σκοπός. Για την εξασφάλιση, επίσης, του δικαιώματος της «αυτοδιάθεσης των πληροφοριών» απαιτούνται και ειδικές ρυθμίσεις σχετικά με την οργάνωση και τη διενέργεια της συλλογής και επεξεργασίας πληροφοριών, διότι οι πληροφορίες στο στάδιο της συλλογής τους και εν μέρει στο στάδιο της αρχειοθέτησής τους διατηρούν την αναφορά τους σε συγκεκριμένα πρόσωπα, που μπορούν έτσι να αναγνωριστούν. Απόλυτα αναγκαίες είναι η τήρηση αυστηρής εχεμύθειας και η συντομότερη δυνατή «de facto ανωνυμοποίηση» σε συνδυασμό με την λήψη μέτρων εναντίον της παραβίασης του ανωνύμου. Τέλος, απαραίτητη είναι και η διαφάνεια συλλογής και επεξεργασίας των δεδομένων, για την εξασφάλιση της οποίας, θεωρείται απαραίτητη η θεσμοθέτηση της υποχρέωσης των αρμοδίων διοικητικών αρχών να ενημερώνουν τον πολίτη, σχετικά με τις πληροφορίες που έχουν αποθηκευθεί και να προβαίνουν στη διαγραφή των ανακριβών στοιχείων, ή εκείνων των δεδομένων, τα οποία έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί και θεωρείται πλέον περιττή η αποθήκευσή τους .

2. Το νομοθετικό πλαίσιο της προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

α) Το Διεθνές Νομικό πλαίσιο:

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ήδη από το 1974

διακήρυξε στο άρ.8 το «δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής». Στην παρ. 1 του άρθρου αυτού αναφέρεται ότι «παν πρόσωπο δικαιούται εις τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του, και της αλληλογραφίας του.

Η ανάγκη της εναρμόνισης «μεταξύ των θεμελιωδών αξιών αφ' ενός του σεβασμού του ιδιωτικού βίου και αφ' ετέρου της ελεύθερης κυκλοφορίας των πληροφοριών μεταξύ των λαών έγινε, τελικώς, αντικείμενο διεθνούς συμβάσεως μεταξύ των κρατών – μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης (Σύμβαση 108/1981 για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα, κυρωθείσα με τον Ν. 2068/1992 ύστερα από 10χρόνια) . Είχε, όμως, προηγηθεί η εθνική νομοθεσία κρατών, όπως Γαλλία (1978), Λουξεμβούργο (1979), Μ. Βρετανία (1984) κ.ά .

Η Σύμβαση 108 είχε αρκестθεί σε γενικότατες εξαγγελίες και ρήτρες που επέτρεπαν μεγάλη διαφοροποίηση ρυθμίσεων στα κράτη και παρείχε ελάχιστο επίπεδο προστασίας. Η ανομοιομορφία των ρυθμίσεων των διαφόρων κρατών εμπόδιζε την ροή της πληροφορίας στην Ευρώπη, αλλά και όσο πολλαπλασιάζονταν και τελειοποιούνταν τα πληροφοριακά συστήματα, γινόταν κοινή συνείδηση ότι έπρεπε να αυξηθεί το επίπεδο προστασίας των προσώπων.

Καταρτίστηκε, επομένως, η Οδηγία 95/46/EK της 24ης.10.1995, όπου καταγράφονται αρχές που πρέπει να διέπουν την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και αναγνωρίζεται ότι τα υποκείμενα των στοιχείων έχουν το δικαίωμα να πληροφορηθούν σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων, έχουν το δικαίωμα πρόσβασης στα δεδομένα (με τα συνακόλουθα δικαιώματα της διορθώσεως και της απαλείψεως των δεδομένων) και το δικαίωμα αρνήσεως στην επεξεργασία των δεδομένων.

Αργότερα με βάση την Οδηγία 95/46/EK αλλά και άλλων ψηφισμάτων του Συμβουλίου, όπως αυτό της 30ης Ιουνίου 1988 σχετικά με την ανάπτυξη της κοινής αγοράς των υπηρεσιών και του εξοπλισμού στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, αλλά και το ψήφισμα της 18ης Ιουλίου 1989, σχετικά με την ενίσχυση του συντονισμού για την εγκατάσταση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα του ψηφιακού δικτύου ενοποιημένων υπηρεσιών (ISDN), το Συμβούλιο εκδίδει την Οδηγία 97/66/EK της 15ης Δεκεμβρίου 1997 «περί επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και προστασίας της ιδιωτικής ζωής στον τηλεπικοινωνιακό τομέα». Δεδομένου, ότι εισάγονταν στην Κοινότητα νέες προηγμένες ψηφιακές τεχνολογίες στα δημόσια τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, οι οποίες δημιουργούν ειδικές απαιτήσεις όσον αφορά την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ιδιωτικής ζωής του χρήστη, η Οδηγία ήταν αναγκαία. Πράγματι, στην περίπτωση των δημόσιων τηλεπικοινωνιακών δικτύων, πρέπει να θεσπισθούν ειδικές νομοθετικές, κανονιστικές και τεχνικές διατάξεις προκειμένου τα θεμελιώδη δικαιώματα και οι ελευθερίες των φυσικών προσώπων, καθώς και τα έννομα συμφέροντα των νομικών προσώπων, ιδίως έναντι των αυξανόμενων κινδύνων που απορρέουν από την αυτόματη αποθήκευση και επεξεργασία δεδομένων που αφορούν συνδρομητές και χρήστες .

β) Το Εθνικό Νομοθετικό πλαίσιο:

Για να συμβαδίσει ο νομοθέτης με τις ευρωπαϊκές και διεθνείς επιταγές για προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του ανθρώπου από υπερβολική επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, αλλά και για να εξειδικεύσει τις συνταγματικές διατάξεις, που έχουμε αναφέρει σε όλο το εύρος της μελέτης μας, προέβηκε στη θέσπιση νόμων.

Αρχικά, θεσπίστηκε ο Ν. 2068/1992, ο οποίος κύρωσε την Σύμβαση 108/1981 με καθυστέρηση 10 χρόνια. Ο νόμος αυτός διακηρύσσει την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα. Σύμφωνα, με το άρθρο 5 του Ν. 2068/1992 «οι πληροφορίες προσωπικού χαρακτήρα που γίνονται αντικείμενο αυτοματοποιημένης επεξεργασίας: α) αποκτώνται και υφίστανται επεξεργασία κατά τρόπο έντιμο και νόμιμο, β) καταχωρίζονται για ορισμένους και νόμιμους σκοπούς και δεν χρησιμοποιούνται κατά τρόπο ασυμβίβαστο προς τους σκοπούς αυτούς, γ) είναι πρόσφορες, προσήκουσες και όχι υπέρμετρες σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους έχουν καταχωρισθεί, δ) είναι ακριβείς και αν χρειάζεται γίνεται ενημέρωσή τους, ε) διατηρούνται υπό μορφή που επιτρέπει την εξακρίβωση της ταυτότητας των προσώπων τα οποία φορούν οι πληροφορίες για χρονικό διάστημα που δεν υπερβαίνει εκείνο που είναι αναγκαίο για την εξυπηρέτηση των σκοπών, για τους οποίους έχουν καταχωρισθεί». Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 8 του ίδιου νόμου, «κάθε πρόσωπο πρέπει να δύναται: α) να γνωρίζει την ύπαρξη αυτοματοποιημένων αρχείων προσωπικού χαρακτήρα, τους κυριότερους σκοπούς τους, καθώς και την ταυτότητα και τη συνήθη κατοικία ή την κύρια εγκατάσταση του κυρίου των αρχείων, β) να λαμβάνει σε εύλογα διαστήματα, χωρίς υπέρμετρες προθεσμίες και έξοδα, επιβεβαίωση της ύπαρξης ή όχι, στα αυτοματοποιημένα αρχεία, πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν όπως και κοινοποίηση των πληροφοριών αυτών σε κατανοητή μορφή, γ) να λαμβάνει, εφόσον συντρέχει περίπτωση, τη διόρθωση των πληροφοριών αυτών ή τη διαγραφή τους όταν έχουν αποτελέσει αντικείμενο επεξεργασίας κατά παράβαση των διατάξεων του εσωτερικού δικαίου που θέτουν σε εφαρμογή τις βασικές αρχές οι οποίες εξαγγέλλονται στα άρθρα 5 και 6 της παρούσης σύμβασης, και δ) να διαθέτει μέσο προσφυγής, αν δεν δόθηκε συνέχεια σε αίτηση επιβεβαίωσης ή, εφόσον συντρέχει περίπτωση κοινοποίησης, διόρθωσης ή διαγραφής, που αναφέρονται στις παραγράφους β' και γ' του παρόντος άρθρου».

Αργότερα, ψηφίστηκε ο Ν. 2472/1997, για την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Ο νόμος αυτός είναι πιο αναλυτικός από τον προηγούμενο. Σύμφωνα, με το άρθρο 4 του Ν. 2472/1997 τα δεδομένα πρέπει «να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς, να είναι συναφή και πρόσφορα, ακριβή και εφόσον χρειάζεται να υποβάλλονται σε ενημέρωση». Κατά βάση καταστρέφονται μετά την επεξεργασία τους, ενώ μπορούν να διατηρηθούν για ιστορικούς, επιστημονικούς ή στατιστικούς σκοπούς, εφόσον η Αρχή κρίνει ότι δεν θίγονται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση τα δικαιώματα των υποκειμένων τους ή και τρίτων. Η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (άρθρο 5) επιτρέπεται μόνο με τη συγκατάθεση του υποκειμένου, ενώ αυτή δεν χρειάζεται, οπότε η επεξεργασία επιβάλλεται, όταν είναι αναγκαία για την εκτέλεση σύμβασης, για την εκπλήρωση υποχρέωσης του υπεύθυνου επεξεργασίας, για τη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου, για την εκτέλεση έργου δημοσίου συμφέροντος και για την ικανοποίηση έννομου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τρίτος υπό τον όρο, ότι δεν θα θίγονται οι ελευθερίες του υποκειμένου των δεδομένων. Πιο αυστηρές είναι οι προϋποθέσεις, σύμφωνα με τις οποίες, επιτρέπεται η συλλογή και επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων : α) όταν το υποκείμενο δίνει νόμιμη γραπτή συγκατάθεση, β) όταν η επεξεργασία είναι αναγκαία για τη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου, γ) για την υπεράσπιση δικαιώματος του υποκειμένου ενώπιον δικαστικού ή πειθαρχικού οργάνου, δ) για θέματα υγείας, ε) για λόγους εθνικής ασφάλειας, δημόσιας υγείας και αναγκών εγκληματολογικής ή σωφρονιστικής πολιτικής, στ) για ερευνητικούς και επιστημονικούς λόγους, υπό τον όρο, ότι τηρείται η ανωνυμία και λαμβάνονται όλα

μέτρα προστασίας των δικαιωμάτων των ανθρώπων, στα οποία αναφέρονται, ζ) όταν η επεξεργασία αφορά δεδομένα δημοσίων προσώπων, εφόσον αυτά συνδέονται με την άσκηση δημοσίου λειτουργήματος ή τη διαχείριση συμφερόντων τρίτων και πραγματοποιείται, αποκλειστικά, για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Τέλος, με το άρθρο 11 του Ν. 2472/1997 διαφυλάσσεται το απόρρητο και η ασφάλεια της επεξεργασία, καθώς το άρθρο 14 του Ν. 2472/1997 δίνει το δικαίωμα στο υποκείμενο των δεδομένων, να προβάλλει οποτεδήποτε αντιρρήσεις, για την επεξεργασία των δεδομένων, που το αφορούν.

Πρόσφατα ψηφίστηκε και ο Ν. 3115/2003 (ΦΕΚ 47Α 27-2-2003) για την Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών. Ο νόμος αυτός είχε προβλεφθεί από το Σύνταγμα στο άρθρο 19 παρ. 2 που αναφέρει : «νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συγκρότηση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες ανεξάρτητης αρχής που διασφαλίζει το απόρρητο της παρ. 1». Σύμφωνα με το άρθρο 9 του Ν. 3115/2003 «με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Δικαιοσύνης, Δημόσιας Τάξης και Μεταφορών και Επικοινωνιών και γνώμη της Α.Δ.Α.Ε., ρυθμίζονται οι διαδικασίες, καθώς και οι τεχνικές και οργανωτικές εγγυήσεις, για την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών, όταν αυτή διατάσσεται από τις αρμόδιες δικαστικές και εισαγγελικές αρχές και ειδικότερα ο καθορισμός των στοιχείων στα οποία επιτρέπεται η πρόσβαση, η τεχνική μέθοδος πρόσβασης στα στοιχεία και το είδος του χρησιμοποιούμενου τεχνολογικού εξοπλισμού, οι υποχρεώσεις των παρόχων υπηρεσιών επικοινωνίας, η τεχνική μέθοδος λήψης, αναπαραγωγής και μεταβίβασης των στοιχείων, όπως και οι εγγυήσεις για τη χρήση και καταστροφή τους, η διασφάλιση του απορρήτου των επικοινωνιών από άποψη τεχνική και από άποψη αρμόδιων εξουσιοδοτημένων προσώπων, ο καταμερισμός του κόστους αφ' ενός του εξοπλισμού και αφ' ετέρου της διαδικασίας μεταξύ των παρόχων υπηρεσιών επικοινωνίας και των αρμόδιων αρχών, καθώς και κάθε άλλο θέμα ειδικού, τεχνικού ή λεπτομερειακού χαρακτήρα, το οποίο άπτεται της εγγύησης και διασφάλισης της άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών».

ΣΤ] ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΠΕΔΙΟ ΙΣΧΥΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΠΟΥ ΔΙΑΚΗΡΥΣΣΟΥΝ ΤΟ ΑΠΑΡΑΒΙΑΣΤΟ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΖΩΗΣ.

1. Φορείς:

Φορείς του δικαιώματος είναι μόνο φυσικά πρόσωπα, όπως προκύπτει από την διατύπωση της διατάξεως του άρθρου 9 παρ. 1 εδ. β' («Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη»). Νομικά πρόσωπα δεν έχουν άλλωστε ούτε ιδιωτική και ασφαλώς ούτε οικογενειακή ζωή .

Όλα τα φυσικά πρόσωπα απολαμβάνουν το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, όχι δηλαδή μόνο οι Έλληνες πολίτες, αλλά και οι αλλοδαποί και οι ανιθαγενείς, αφού το Σύνταγμα δεν διακρίνει .

2. Πεδίο ισχύος:

Όσον αφορά το πεδίο ισχύος των συνταγματικών διατάξεων, γενικότερα, και το άρθρου 9 παρ. 1 εδ. β' ειδικότερα έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις σχετικά με το αν ρυθμίζουν μόνο διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στους ιδιώτες και σε φορείς της κρατικής εξουσίας ή αν επεκτείνεται η εφαρμογή τους και σε διαφορές που υπάρχουν

μεταξύ ιδιωτών. Έγιναν διάφορες προσπάθειες για να επιλυθεί το πρόβλημα αυτό, επινοώντας την γνωστή έννοια της τριτενέργειας και διακρίνοντάς την σε έμμεση και σε άμεση .

Με την αναθεώρηση, όμως, του Συντάγματος το 2001 το πρόβλημα αυτό επιλύθηκε με τη διάταξη 25 παρ. 1 η οποία αναφέρει ότι «τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν...». Η διάταξη αυτή ίσως είναι η πιο σημαντική από τις αναθεωρημένες διατάξεις του Συντάγματος καθώς επεκτείνει όλα τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών.

Η] ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Σύμφωνα με όλα όσα αναφέραμε στην παρούσα μελέτη μας μπορούμε να συνάγουμε ορισμένα συμπεράσματα. Το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του ατόμου είναι αμυντικό και συνάμα προστατευτικό δικαίωμα, καθώς το Κράτος έχει την υποχρέωση, όχι μόνο να μην παραβιάζει το ίδιο το θεμελιώδες αυτό δικαίωμα των πολιτών του, αλλά και να το προστατεύει από τις τυχόν παραβιάσεις άλλων ιδιωτών.

Το δικαίωμα του απαραβίαστου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής είναι μια έκφανση του πρωταρχικού δικαιώματος του Συντάγματός μας του σεβασμού της ανθρώπινης αξίας και ως τέτοιο θα πρέπει να το θεωρήσουμε. Είναι ένα δικαίωμα που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή του ατόμου, καθώς αποτελεί προϋπόθεση για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και όρο για την ελευθερία δράσης του.

Το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα, δυστυχώς, δεν λαμβάνεται σοβαρά υπόψη αν και αποτελεί ένα από τα πολυτιμότερα αγαθά που απέκτησε το άτομο ως πολίτης σε μια δημοκρατική κοινωνία, σε ένα κράτος κοινωνικού ανθρωπισμού. Στην εποχή μας, η εξέλιξη της τεχνολογίας έχει δώσει τη δυνατότητα στον ίδιο τον άνθρωπο να αυτοπεριορίζεται με την έννοια ότι όντας ο ίδιος υπεύθυνος περιορίζει την έκταση του ατομικού του χώρου και «επιτρέπει» την εισβολή σε αυτόν εξωγενών παραγόντων. Ως αντίτιμο στην επιθυμία μας να διευκολύνουμε την καθημερινή μας ζωή, πρέπει να πληρώσουμε την μείωση της σφαίρας του απορρήτου μας. Σήμερα τίποτα δεν μπορεί να μείνει κρυφό. Η δύναμη της τεχνολογίας από τη μια μεριά, που μπορεί να καλύψει τα πάντα με άπλετο φως, και η διαρκώς αυξανόμενη περιέργεια και αδιακρισία του ανθρώπου – εφόσον έχει τη δυνατότητα τεχνολογικώς υποστηριζόμενος – δεν αφήνουν τίποτα μη γνωστό ή μη δυνάμενο να γίνει γνωστό, να κοινοποιηθεί.

Όλα καταλήγουν στην αλλοτρίωση του ανθρώπου, στην αποξένωσή του από την ανθρώπινή του διάσταση. Ο σεβασμός του προς κάθε άλλο ανθρώπινο πλάσμα τείνει εκλείπει. Η αλαζονεία του και η υπεροψία που πηγάζουν από την αστείρευτη αίσθηση δύναμης και εξουσίας που του προσφέρει η τεχνολογία, είναι υπεύθυνες για την επιθυμία του για παραβίαση κάθε ιδιωτικού και οικογενειακού χώρου του συνανθρώπου του, τον οποίο και θεωρεί ως μη άνθρωπο, ως κάτι διαφορετικό από τον ίδιο. Και αυτό γιατί, φυσικά, δεν είναι δυνατό να δεχθεί ο ίδιος μια παρόμοια προσβολή της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής. Αλλά σημαντικός παράγοντας είναι και ο οικονομικός για χάρη του οποίου πολλά είναι αυτά που έχουν αλλάξει μορφή στην κοινωνία μας, καθώς έχουμε φθάσει στο σημείο να πούμε ότι ακόμα και

τα δικαιώματα έχουν την τιμή τους.

Κατά την γνώμη μου, οι αξίες του ανθρώπου και τα ιδανικά του είναι αυτά που έχουν αλλάξει σήμερα και κάνουν επιτακτική ανάγκη την όλο και πιο συχνή επίκληση του δικαιώματος του απαραβίαστου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Σαφώς, θα υπάρχουν περιπτώσεις, στις οποίες, το άτομο θα αναγκαστεί να υποστεί έναν μικρό περιορισμό του δικαιώματος του αυτού και συνήθως οι περιπτώσεις αυτές θα είναι όταν επικαλείται το γενικότερο δημόσιο συμφέρον αλλά και όταν παραβιάζεται το δικαίωμα ενός άλλου ανθρώπου για την ίδια προστασία ή όταν πρέπει να προστατευθεί ένας θεσμός. Πράγματι κάθε δικαίωμα πρέπει να περιορίζεται με σκοπό την προστασία του θεσμού, όπως είδαμε και μέσα από τη νομολογία : ο θεσμός του γάμου ως ανώτερος διατάσσει τον περιορισμό του απορρήτου της επικοινωνίας του ενός συζύγου. Όταν, όμως, υπάρχει στη συνείδηση του κάθε ανθρώπου ο σεβασμός της ανθρώπινης αξίας και κατ' επέκταση ο σεβασμός προς την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου, τότε κάθε περιορισμός του δικαιώματος αυτού δεν είναι δυνατόν να ξεπεράσει ποτέ τα όρια.

Αυτό θα πρέπει να φροντίσουμε, να επιστρέψουμε, δηλαδή, στις παλιότερες αξίες μας και να έρθουμε σε επαφή με την ηθική διάστασή μας. Το δικαίωμα του απαραβίαστου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής στηρίζεται πρώτα στην συνείδηση του κάθε ανθρώπου προσωπικά, ώστε να μην προβαίνει ο ίδιος έμμεσα ή άμεσα σε οποιαδήποτε επέμβαση στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του συνανθρώπου του, και μετά στο Κράτος που θα φροντίσει να μετουσιώσει το δικαίωμα αυτό σε κάθε πράξη του νομοθετική, δικαστική ή εκτελεστική.